

A. RĂDULESCU

MUZEUL DE ARHEOLOGIE DIN CONSTANȚA DUPĂ 10 ANI DE ACTIVITATE

Între variatele forme ale mișcării culturale din țara noastră, cu rezultate spectaculoase în ansamblul scopurilor etice de masă, Muzeul ocupă un loc proeminent. Contemporaneitatea românească își probează istoria, arta materială și spirituală etc., cu valori muzeale fără precedent în țara noastră.

Mari transformări în această direcție au survenit și în Dobrogea, unde realitățile culturale din ultima vreme — realități dintre cele mai autentice — vin în sprijinul acestor constatări. În chip inerent, muzeologia s-a dezvoltat și în orașul de reședință al județului Constanța. Aceasta a izvorât în special din necesitatea imperioasă a valorificării monumentelor de cultură materială răspândite pretutindeni între Dunărea de jos și Marea Neagră — monumente care altădată formau apajul exclusiv al unui cerc de specialiști sau de anticari — astăzi obiect de largă admirație pentru cât mai multă lume.

Trecutul istoric multiseclar al Dobrogei a lăsat urme puternice în pământ, începând de la Orînduirea Comunei primitive pînă în zilele noastre; succesiunea celor cinci orînduiri sociale își trădează prezența în pământ sau la suprafața lui, în chipul cel mai evident. La tot pasul, fie că ești prevenit sau nu, descoperi mărturiile cele mai variate despre strămoșii noștri, despre obiceiurile și credințele lor, despre ocupațiile și lupta lor etc.

Pentru ilustrarea acestor fapte istorice, încă din anul 1879, a fost înființat la Constanța un muzeu, la sediul palatului administrativ. Într-un articol consacrat acestui eveniment cultural și publicat la 17 martie 1880 în nr. 2 al ziarului *Farul* se menționa că: „unele piese mici, de valoare, se vor păstra în cabinetul prefectului, altele, cele mari, în grădina conacului, formînd un „aleiu“ între corpul edificiului administrativ și poarta grădinii din spre mare“.

Ziarul mai publică totodată, pe mai multe coloane, date amănunțite, științific redade, despre mai bine de o sută de piese arheologice importante, aflate în acest prim muzeu al Constanței, între care multe in-

scripții, multe reliefuri sau statui de marmură. Din păcate, despre soarta acelor monumente nu se mai știe astăzi nimic. Nici o urmă nu s-a mai găsit la Constanța.

Așa a fost începutul improvizației muzeale oficiale, cu rostul de a protegi monumentele arheologice care se adunau permanent din oraș și din împrejurimi. Să adăogăm însă că, paralel cu modestul început amintit aici, a existat și colecția particulară, destul de prețioasă, a lui M. Kogălniceanu peste a cărei soartă aveau să se aștearnă ulterior atâtea obscurități.

Faptul că la foarte scurtă vreme după actul reîntegrării Dobrogei la România, s-a organizat la Constanța un muzeu, ne-ar putea face să credem că începând de la acea dată monumentele antice au fost salvate, adăpostite, îngrijite și explorate științific. Dar faptele ulterioare infirmă în chip tragic așteptările. În primul rînd, timp de șase decenii muzeul nu s-a bucurat de stabilitate. Aceasta deoarece autoritățile n-au manifestat același entuziasm și același interes ca organizatorii muzeului, dimpotrivă...

În 1910, tinăra instituție de cultură a fost mutată la gimnaziul Mircea cel Bătrîn, apoi la Școala Normală de băieți și, în sfîrșit, evacuată. Din nou, a fost instalată într-o sală de pe terasa Primăriei din Piața Ovidiu. Cu toate că, prin intervenția lui Vasile Pârvan, Muzeul arheologic al Dobrogei fusese pus sub protecția Ministerului Instrucțiunii Publice, el a continuat să-și poarte calvarul, în condiții și mai vitrege chiar decît cele amintite. După încă vreo cîteva peregrinări și adăpostiri provizorii în diferite clădiri, cu consecințele nefaste ce decurgeau de aici, îl vom regăsi în cele din urmă în anul 1938 în anexa fostei berării din fața Cazinoului. Dar și de aici a fost scos în timpul celui de-al doilea război mondial și adăpostit, după cît se pare, într-o pivniță a primăriei din Piața Ovidiu — unde mai fusese cîndva. După război a fost readus în anexa Cazinoului. Aici își va tîri mai bine de un deceniu umila sa existență modesta colecție de inscripții, fragmente arhitectonice, vase ceramice și diversele piese mici de diferite tipuri, care reprezentau, chipurile, Muzeul arheologic al celui mai important port și al celui mai vechi oraș de pe pămîntul românesc, Constanța — reședința unui teritoriu care a strălucit atît de mult în trecutul său îndepărtat.

Muzeul nu avea un local propriu corespunzător, nu avea personal de specialitate — fără să mai amintim de accesoriile indispensabile: laboratoare cu utilaj tehnic, mobilier cu caracterul pe care-l reclama instituția, bibliotecă etc.

La adăpostul acestei situații precare cele mai multe monumente continuau să fie recoltate întîmplător de către colecționari particulari — unii străini de interesele istorice ale țării noastre — sau de către instituții și muzee din țară, fără cercetarea corespunzătoare și fără alcătuirea documentării necesare. Este știut că în capitală, ca și în alte orașe ale țării, se specializaseră magazine de anticari în care oricine putea cumpăra monede, vase de ceramică și de sticlă, statuete de tana-gra, basoreliefuri de marmură etc., majoritatea din Dobrogea, relicve

scoase în chip barbar din pământul răscolit cu hîrlețul de către cei mai suspecti indivizi.

Epoca marilor înnoiri revoluționare din țara noastră, al cărei început este marcat de evenimentele de la 23 August 1944, a găsit muzeul în această stare, în anexa Cazinoului, unde încerca parcă neputincios să-și afirme existența, copleșită de efortul constructiv de pe cuprinsul întregii țări.

Pionierii mișcării muzeale de la Constanța, între care se cuvine să fie amintiți multilateralul și entuziastul cărturar C. Brătescu, apoi neobositul Ion Micu, C. Blum și alții, aveau să-și găsească răsplătirea sacrificiilor lor, altădată neînțelese, abia în anii de adevărat și puternic reviriment social, economic, politic și cultural în care s-a angajat țara noastră, odată cu începutul construcției socialiste.

Sub raportul cercetărilor propriu-zise, învățați români și străini au adus contribuții de seamă la reconstituirea istoriei vechi a Dobrogei. Dintre români, se impun cu autoritate numele lui Grigore Tocilescu, Pamfil Polonic, Vasile Pârvan, George Murnu, Constantin Moisil, Grigore Florescu, Scarlat Lambrino, Mihail Sutz, Th. Sauciuc-Săveanu, Oreste Trafali, Paul Nicorescu, Emil Coliu etc. Dintre străini, preocupări cu rezultate științifice de preț au avut O. Bendorf și S. Niemann, colaboratorii lui Gr. Tocilescu la săpăturile de la Adamclisi, care au publicat împreună cu acesta celebra monografie *Monumentul de la Adamclisi — Tropaeum Traiani*, Viena 1895. Valoroase sînt apoi contribuțiile numismatice ale celor doi mari numismați germani B. Pick și K. Regling — *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I. B. Pick ; II, I, B. Pick — K. Regling, Berlin 1898—1910 (vol. I, 1—2, de F. Imhoof — Blumer, *Die antiken Münzen Nord Grichenlands*) în care Dobrogea ocupă un loc important.

Seria învățaților ar putea continua, dar cele cîteva nume amintite sînt suficiente pentru a demonstra că uriașului volum de cercetare științifică nu i-a corespuns niciodată în Dobrogea un efort serios pentru valorificarea muzeistică. Beneficiarul rezultatelor scoase din săpăturile de la Adamclisi, Histria, Ulmetum, Salsovia, Tomis, Callatis, Dinogetia și altele este aproape în exclusivitate Muzeul Național de Antichități din București, astfel că Dobrogea, cel mai mare centru arheologic al țării, locul de unde au luat drumul, în toate direcțiile, sute și mii de monumente de inestimabile valori artistice, documentare etc. a rămas încă pînă la mijlocul veacului nostru, într-o situație poate chiar și mai critică decît la data înființării aceluia muzeu, în 1879, a cărui menire era tocmai de a simboliza și de a ilustra în chip veridic antichitatea în toată amploarea și autenticitatea ei.

Pornindu-se de la principiul antrenării tuturor colțurilor țării în procesul de dezvoltare culturală, angajîndu-se în sarcini de o răspundere morală fără precedent, trezind la viață și impulsionînd energii și valori care zăceau ascunse într-un popor vrednic și dornic de progres, ocîrmuirea României socialiste a realizat un adevărat miracol. Acestui proces i se integrează și acțiunea de reorganizare radicală a Muzeului

de arheologie din Constanța. Este, indiscutabil, urmarea firească a unor stări de fapte care impuneau imperios crearea unei adevărate instituții de cultură, menită să corespundă nevoilor de ordin istoric-arheologic, mai sus enunțate, dar mai ales să servească intereselor de culturalizare și cercetare continuă, să fie un mesaj al vremurilor noi, un mijloc de cunoaștere a tradiției noastre istorice, cu care ne identificăm total.

Noua etapă de dezvoltare a muzeului începe din anul 1956. Noul muzeu trebuia înălțat pe fondul colecției muzeale preexistente, dar conținându-se totodată pe tot mai frecventele apariții arheologice, care puteau fi întâmplătoare, sau un efect al prezumptivelor cercetări sistematice.

Autoritățile de partid și de stat au însărcinat cu reorganizarea pe Vasile Canarache, pe atunci cercetător științific la Institutul de Arheologie al Academiei R.S.R. Alegerea n-a fost întâmplătoare: vechi și pasionat căutător în tainele trecutului dobrogean, V. Canarache își înscrișese numele cu mulți ani în urmă în istoriografia românească legată de Dobrogea și apoi, condiție esențială pentru realizarea scopurilor pe care și le propuneau conducătorii locali, directorul viitoarei instituții întrunea calități fără de care nu se putea concepe edificarea, din temelii, a unui muzeu chemat să împlinească un atât de complex rol social-cultural: energic și experimentat, totdeauna dispus să facă sacrificii și să se avînte în muncă. Iată care a fost cheia reușitei în dificila sarcină pe care și-a asumat-o, cu generozitate și entuziasm, cel de al cărui nume se leagă realizări unice sub raportul muzeologiei și arheologiei.

Viitorului muzeu i s-a afectat întregul Palat Episcopal de lângă Catedrală. Parcă ar fi fost o predestinare! Un înalt prelat din oraș, animat și el de dorința protejării monumentelor antice care se distrugeau, scria în 1931: „Eu aş iscăli cu amîndouă mîinile ca 2—3 săli — la nevoie și mai multe — din Palatul Episcopal — să fie destinate Muzeului regional al Dobrogei. Ce bine i-ar sta sarcofagului de marmură sau altor monumente ce stau la Primărie în praf și bătute de Dumnezeu...”

Ca să devină un mare muzeu, clădirea reclama din capul locului modificări structurale esențiale. Trebuia reparată, consolidată și compartimentată în chip adecvat planului tematic, atunci elaborat. Colectivul de lucrători, modest în acea fază, s-a angajat în efortul de plămădire a obiectivului muzeal, intuind exact ceea ce li se cerea și ținînd ritmul impetuos impus lucrărilor. Personalul a acționat cu pricepere în tot timpul organizării instituției care avea să devină peste puțină vreme una din cele mai mari, mai moderne și mai expresive instituții de arheologie a țării.

Șantierul de reorganizare, cu toate implicațiile sale, și-a desfășurat activitatea din octombrie 1956 pînă la sfîrșitul anului 1957 pe două fronturi: primul chiar în incinta fostei anexe a Cazinoului, unde s-a inițiat și s-a organizat splendidul „Aquarium” al Mării Negre, cel de-al doilea la Palatul de lângă Catedrală, destinat Muzeului de arheologie.

La Muzeul de arheologie planul se realiza serios și viabil potrivit cerințelor tematice. Accelerarea ritmului de construcție era pe atunci cerut și de un eveniment cultural internațional, care angaja întreaga țară : sărbătorirea bimilenarului nașterii marelui poet latin Publius Ovidius Naso, exilat de către Augustus la Tomis.

Nu se întărise bine mortarul tencuielii, vopseaua era încă proaspătă, când, la 27 septembrie 1957, o expoziție arheologică ad-hoc, veritabilă prefigurare a muzeului care avea să prindă în curînd viață, primea mulțimea delegațiilor de peste hotare, întrunite la Constanța pentru a cinsti memoria celui care a fost răpus de al său talent. Memoria marelui poet a fost evocată într-un cadru festiv la Muzeu. Literați, critici, istorici, arheologi, din țară și de peste hotare, cum și o imensă mulțime de constănțeni au comemorat bimilenarul autorului *Tristelor* și *Ponticelor*, scrise chiar în acest oraș.

Nu se stinsese bine ecoul frumoaselor manifestări din fosta metropolă a Pontului, când lucrările, reluate cu și mai multă energie, aveau să se încheie la 30 decembrie 1958, de data aceasta definitiv, cu țelul total împlinit : Muzeul de arheologie exista acum în toată ființa și splendoarea lui — loc de confruntare a vechilor monumente cu clădirea modernă, bine organizată, azi mîndria citadină a Constanței. Cam tot atunci, după o muncă obositoare, se deschideau larg porțile celui de-al doilea important obiectiv, *Aquariul din Constanța*. Nu după multă vreme s-a deschis și muzeul de artă plastică organizat de același specialist. Noul muzeu, dotat cu tot necesarul, are o expoziție de bază dintre cele mai mari, prevăzută cu laboratoare, bibliotecă, mobilier modern, ingenios lucrat etc

În anii din urmă muzeul și-a îmbogățit patrimoniul științific cu sute și mii de obiecte de cultură materială, scoase din pămînt în urma sondajelor, a săpăturilor de salvare și a săpăturilor organizate sistematic. Monumentele din sălile de expoziție se îmbogățesc an de an, în așa fel încît pot reflecta acum aspecte istorice altădată necunoscute publicului vizitator, care găsește aici cel mai edificator curs de istorie antică și feudal timpurie, cu un pronunțat caracter didactic, perfect accesibil. Fie că este prevenit sau nu, el poate urmări în 50—70 de minute firul istoriei dobrogene, din cele mai depărtate timpuri pînă la împlinirea procesului de formare a limbii și a poporului român. Ieșind din muzeu el are satisfacția că în condițiile de astăzi arheologia constituie un bun al tuturor celor care vor să cunoască și să admire inestimabilele valori din trecutul nostru milenar.

Încă de la începutul noii sale existențe, muzeul a conceput un plan tematic astfel întocmit încît să respecte principiul cronologic și totodată să prezinte materialul pe teme mari și pe ocupații, aceasta mai ales în sălile clasice greco-romane. Exponatele au fost compartimentate pe probleme de preocupări practice : agricultură, comerț, transporturi, construcții, artă, meserii etc. În cadrul fiecărui sector al expoziției se respectă în

general succesiunea cronologică a narațiunii, pe bază de materiale arheologice.

Seria compartimentelor integrate în firul evolutiv, normal, al istoriei antice dobrogene se întrerupe după sala de meserii, pentru ca să i se ofere vizitatorului un cadru cu totul aparte: sala Ovidiu, loc de evocare a figurii marelui poet al antichității, exilat și sfârșit din viață la Tomis. După ce se ia cunoștință de unele aspecte istorice și arheologice legate de epoca marelui poet, se trece în sala „descoperirilor recente” — afectată acum unui subiect special: „evoluția ritului de incinerare de-a lungul veacurilor în Dobrogea” — cu care se încheie expoziția. Cadrul muzeal se mai amplifică încă, prin elementele care populează curtea: lapidariul cu inscripții greco-latine, fragmente arhitecturale și sculpturale, și în special marele sarcofag cu simboluri, care te întâmpină chiar la ieșirea din muzeu, întregind și completând atmosfera de clasicism istoric.

S-a considerat, pe bună dreptate, că o astfel de prezentare de un evident caracter educativ, corespunde cel mai bine scopului practic de difuzare în masă a ideilor de bază privind munca și lupta omului pentru un real progres. Toate elementele care compun expoziția satisfac setea de frumos și dorința de a pătrunde în trecutul cel mai necunoscut din istoria noastră. Cu mijloace simple, dar eficiente, toți vizitatorii, indiferent de nivelul lor de pregătire, pot să înțeleagă și să se instruiască nemijlocit în muzeu. Aceasta și explică de ce instituția este căutată an de an de tot mai mulți curioși, români sau străini, localnici sau turiști.

Au trecut mai bine de 10 ani de când ființează muzeul reorganizat. Îmbunătățiri i s-au adus permanent și tot ce s-a modificat, s-a adăugat sau s-a suprimat, a fost bine inspirat. Astăzi el funcționează ca un organism matur, experimentat. Funcțiunea lui, variată și complexă, se reflectă în chip fidel în activitatea din ultimii 10 ani, pe care o vom schița aici.

a) *Cercetări*. Specificul local al terenului arheologic dobrogean a impus din capul locului două feluri de cercetare: săpături de salvare și săpături organizate sistematic, de amploare. Deși cea de a doua grupă de cercetări a format obiectul atenției noastre speciale, subliniem totuși că și ponderea săpăturilor de salvare este neobișnuit de mare. Colecțiile arheologice s-au înmiit în ultimii 10—12 ani, grație descoperirilor întâmplătoare, din oraș și județ, consecință firească a numeroaselor lucrări de construcții agricole, edilitare etc. Pe baza acestor descoperiri s-au făcut descoperiri revelatorii sub aspectul istoric. Tomisul antic, cu necropolele sale grecești, romane și bizantine, a putut fi cunoscut numai prin muncitorii șantierelor de construcții sau de canalizare; marele tezaur de monumente sculpturale s-a descoperit atunci când se săpa temelia unui bloc de locuințe de pe terenul liniilor ferate ale fostei gări etc.

Muzeul a intervenit întotdeauna, prin specialiștii săi, și a dat curs cerințelor impuse de condiția descoperirii, executând fie săpături de salvare, fie extinzând cercetările până la proporțiile unui mare șantier arheologic. Între acestea amintim:

— *Şantierul Basarabi — Murfatlar*. Descoperirea, în 1957, a complexului arheologic din sec. X—XII de către muncitorii minieri, în colina de cretă din sudul satului Murfatlar a constituit obiectul unei dezbateri între specialiştii români reuniţi imediat la Constanţa. Muzeul, care era pe atunci în plin şantier, a pus la dispoziţia colectivului mixt de cercetare — de la Institutul de Arheologie şi de la Muzeul de Arheologie Constanţa — însemnate fonduri băneşti pentru începerea marilor degajări. Acest colectiv a putut lucra nestingherit aproape cinci luni de zile şi cu rezultate neaşteptate, graţie tocmai condiţiilor oferite de tînăra instituţie.

— Tot pe valea Carasu, la Castelu, lângă Medgidia, arăturile de toamnă au făcut posibilă, în anul 1957, identificarea unei mari necropole feudale timpurii, din sec. IX—X. Muzeul de arheologie şi-a trimis acolo specialiştii, care au susţinut în exclusivitate trei campanii succesive de săpături, soldate cu aproape 300 (trei sute) urne de incinerare, de forme şi conţinut variat — contribuţie remarcabilă la elucidarea unei epoci atît de obscură altădată din istoria Dobrogei.

Aproape simultan, chiar în oraşul Medgidia, s-a descoperit un mare *tell* de o reală valoare ştiinţifică. Explorarea realizată aici doi ani consecutiv, a pus în lumină aspecte inedite privind evoluţia culturii Gumelniţa pe teritoriul Dobrogei.

— În 1958 muzeul nostru a iniţiat şi susţinut săpăturile sistematice de la zidul de incintă al Tomisului. Începînd de la „turnul măcelarilor” din faţa hotelului Continental şi continuînd spre sud-vest, de-a lungul bulevardului Republicii, au fost scoase la lumina zilei părţile componente ale zidului cu cele două porţi de intrare (de nord şi de vest). A putut fi urmărit întregul traseu al zidului, pînă la serpentina de pe faleza portului, identificîndu-se aici alte turnuri, cum şi o a treia poartă, construită, ca şi precedentele, din blocuri de talie. Am determinat apartenenţa zidului la sec. III e.n., construcţia convergînd în jurul domniei succesorilor imediaţi ai lui Aurelian, mai degrabă sub Diocleţian (284—305 e.n.).

Lucrările de canalizare şi de construcţii moderne, executate într-o reţea densă, au cuprins în anul 1959 aproape întregul promontoriu pe care se înălţa altădată oraşul Tomis. Fundaţiile blocului din partea de răsărit a palatului municipal din Constanţa, pe faleza de vest a portului modern, au permis descoperirea imensului Edificiu tomitan din sec. III—IV e.n., cu un paviment de mozaic policrom de peste 2000 mp. Săpăturile susţinute aici de muzeu, timp de aproape un deceniu, sub conducerea autorizată a responsabilului săpăturilor de la Tomis, V. Canarache, au dus la identificarea uneia dintre cele mai importante construcţii antice, strîns legate de viaţa portuar-comercială. S-a scos la lumină o terasă pavată cu mozaic pe suprafaţa căreia se îmbină, într-o armonie unică, motive ornamentale geometrice şi vegetale, iar în substrucţie, 11 (unsprezece) încăperi imense cu acoperişurile şi cu intrările boltite, care serveau ca magazii, depozite etc. În încăperile 3 şi 4 s-au găsit cantităţi industriale de mărfuri: amfore pline cu substanţe diverse — coloranţi, minereuri, cuie, răşinoase, —

ancore pentru corăbii etc. Totul ilustrează viața care pulsa cu vigoare în momentul în care un cataclism a înmormîntat-o subit în ruine.

Alături de mozaic cu circa 200 m mai spre răsărit, alt edificiu, construit în aceeași manieră, al cărui scop funcțional ne este trădat de o inscripție în limba greacă aflată în interior. Este așa-zisul „Lentiarion“ menționat de inscripția amintită. După toate probabilitățile, judecînd după sens este vorba de *termae*-le orașului Tomis în sec. III e.n.

Eforturile depuse pentru degajarea mozaicului și a Lentiarionului au cerut mari forțe materiale cît și umane, iar rezultatele obținute întrec în importanță numeroase alte realizări din domeniul acesta de activitate. S-a dovedit că muzeul din Constanța are nu numai forța, dar și capacitatea necesară lucrărilor de anvergură.

— La un an după descoperirea edificiului cu mozaic s-au pus bazele unui nou șantier pe terenul fostei gări Constanța. S-a urmărit aici degajarea unui complex de așezăminte paleocreștine care aveau să dovedească existența acelei arhiepiscopii din sec. V—VI e.n. despre care izvoarele literare și epigrafice dădeau atîtea indicii.

Prin forma sa arhitecturală ca și prin *cripta-martirium*, marea basilică săpată în sectorul de vest al Tomisului nu-și găsește asemănare nicăieri în întreaga zonă de răspîndire a tipului de basilici eleanistice. Noua basilică alcătuia împreună cu cealaltă basilică și cu alte elemente creștine din această parte a fostei cetăți acel *episcopium*, identificat acum pentru prima oară de arheologii constănțeni.

În 1962 a fost descoperit în apropierea celor două basilici de pe terenul vechii gări, la 6 m adîncime, grupul celor 24 de statui și bazo-reliefuri, cuprinzînd : Șarpele Glycon, Fortuna cu Pontos, Isis, Aediculara cu Nemesis și altele, care au adăugat mult la faima muzeului.

— În sfîrșit un șantier important este cel de pe malul Dunării de la Hîrșova. Într-o stratiificație unică, așezarea neolitică de aici a adus pe lîngă bogatul material arheologic și aspectul neobișnuit al suprapunerii civilizațiilor neolitice din Dobrogea, într-o așezare înaltă de peste 15 m.

Săpăturilor de mare amploare, susținute cu eforturi deosebite de către colectivul muzeului constănțean, li se adaugă imensul volum al săpăturilor de salvare, care dau o imagine dintre cele mai vii asupra activității de cercetare pe teren.

Construirea stațiunii Mangalia a prilejuit o adevărată campanie, de cîteva luni, pentru salvarea comorilor arheologice, pe care membrii colectivului de la Constanța au susținut-o cu energie și competență. Să mai adăugăm permanentele descoperiri din necropole și din cetatea Tomisului, circa 700 de morminte ; săpăturile din întregul cuprins al regiunii dintre Dunărea de Jos și Marea Neagră unde sesizările țărănilor și muncitorilor ne-au îndrumat în zeci și sute de puncte, pe fâgașul unor apariții de o deosebită importanță istorică și arheologică.

b) *Publicațiile*. Tipăriturile, formă superioară de popularizare și de valorificare științifică a patrimoniului nostru arheologic, n-au fost nici ele neglijate. Sînt mulți ani de cînd s-a purces nu numai la pu-

blicarea unor articole în reviste și volume de specialitate ale Academiei R.S.R. ci s-a început și publicarea, pe cont propriu, a unei suite întregi de cărți și broșuri de popularizare, cataloage, ghiduri, pliante etc. Acest lucru se impune cu atât mai mult cu cât imensul bagaj arheologic adunat în depozite și laboratoare, trebuia adus la cunoștința publicului, a specialiștilor, cu alte cuvinte, trebuia scos din anonimat.

S-au editat mai multe tipuri de pliante și cărți poștale ilustrate, cu conținut variat și atractiv, inspirate de diferitele centre arheologice din Dobrogea — Istria, Adamclisi, Callatis. — sau de diversele monumente care împodobesc sălile muzeului. De asemenea, s-au publicat albume și cărți cu un bogat bagaj științific, arheologic și epigrafic. Gama publicațiilor se ridică la peste 20 de titluri, și anume :

1. *Ghidul Muzeului de arheologie Constanța.*
2. *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, Buc., 1963.
3. *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Buc., 1964.
4. *Monumente romano-bizantine din sectorul de vest al Tomisului*, de A. Rădulescu, Constanța, 1965.
5. *Reprezentări bacchice*, de C. Scorpan, Constanța, 1966.
6. *Bronzuri figurate*, de M. Irimia, Constanța, 1966.
7. *Necropole elenistice la Tomis*, de M. Bucovală, Constanța, 1967.
8. *Cavalerul Trac*, de C. Scorpan, Constanța, 1967.
9. *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, de A. Rădulescu și N. Harțuchi, Constanța, 1967.
10. *Opaițe greco-romane*, de C. Iconomu, Constanța, 1967.
11. *Muzeul de Arheologie Constanța* (în limbile română, germană, franceză, rusă și engleză), de V. Canarache, Constanța, 1967.
12. *Edificiul cu mozaic* (în limbile română, germană, franceză, rusă și engleză), de V. Canarache, Constanța, 1967.
13. *Vase antice de sticlă la Tomis*, de M. Bucovală, Constanța, 1968.
14. *Histria* (în limbile română, franceză, germană, rusă și engleză) de V. Canarache și A. Rădulescu, Constanța, 1968.
15. *Tomis*, (în limbile română, franceză, germană, rusă și engleză) de V. Canarache și A. Rădulescu, Constanța, 1968.
16. *Callatis* (în limbile română, franceză, germană, rusă și engleză) de V. Canarache și A. Rădulescu, Constanța, 1968.
17. *Adamclisi-monument* (în limbile română, franceză, germană, rusă și engleză) de V. Canarache și A. Rădulescu, Constanța, 1968.
18. *Adamclisi-cetate* (în limbile română, franceză, germană, rusă și engleză) de V. Canarache și A. Rădulescu, Constanța, 1968.

Sînt în curse de apariție lucrările semnate de V. Canarache : „*Industria coroplastică la Callatis*“ și „*Tropaeum Traiani*“, bogat ilustrate, cu text în limba română și în patru limbi străine de circulație internațională. Și acestea, ca și celelalte lucrări de popularizare, vin să îndeplinească dorința exprimată de zecile de mii de vizitatori străini care, vizitînd muzeul, vor să cunoască istoria Dobrogei, avînd la îndemînă un text în limba lor sau într-o limbă cunoscută.

O realizare remarcabilă o constituie și periodicul de specialitate al muzeului, pe care l-am numit *Pontice*, și care va reuni numeroase și variate articole, note, rapoarte, recenzii și material ilustrativ de specialitate. Prin aceasta muzeul se va plasa pe orbita marilor instituții de cercetare.

c) *Obiective arheologice de popularizare :*

1. *Edificiul cu mozaic* constituie al doilea mare obiectiv muzeistic-arheologic din Constanța. Statul a făcut importante eforturi și investiții pentru valorificarea sa muzeistică. Deși lucrările nu sînt încă terminate, putem considera că edificiul antic poate fi înscris în circuitul vizitării. El atrage an de an numeroși vizitatori a căror admirație nu contenește în fața artei tomitane, concretizată în mozaicul policrom.

2. *Parcul arheologic* din Constanța, organizat în 1963, în spatele zidului de incintă — la poarta de nord — constituie o formă nouă, deosebită, de punere în valoare a monumentelor arheologice din oraș.

Disponerea sistematică a numeroaselor elemente de arhitectură și pictură, sau a monumentelor funerare și epigrafice în fosta incintă a cetății tomitane, alături de porțiunea restaurată parțial a zidului de apărare și a porților de intrare, au creat o atmosferă și un colorit istoric dintre cele mai potrivite cu trecutul milenar al orașului Constanța. Totul este dublat de un imens grafic, lucrat în faianță și marmură, cu reprezentarea plastică a hărții arheologice a Dobrogii, lucrare executată după concepția și cu munca directă a muzeografilor.

Odată verificată aici, ideea de a popula orașul modern cu piese antice a fost extinsă. Astfel, faieza modernă, cu edificiile romane de un veritabil interes științific, a fost ornată cu numeroase elemente de cultură materială antică, lăsate pe locul descoperirii sau în apropierea lui : capitele cu coloane, arhitrave, cornișe, edicule etc. În acest fel aspectul urbanistic are viață și culoare istorică iar numeroasele valori antice arătate oamenilor depășesc sfera anonimatului în care ar fi putut rămîne dacă ar fi fost închise în depozitul muzeului.

3. *Muzeul din Mangalia*, mic dar bogat, oferă o gamă de monumente băștinașe, grecești și romane, care trezesc interes prin ineditul lor și specificul local. Perspectivele de dezvoltare ale acestui muzeu sînt dintre cele mai mari și considerăm că în scurtă vreme vom face ca și la Callatis să strălucească muzeul ca și cel de la Constanța.

4. *La Histria* atît cetatea cît și muzeul, au suferit însemnate înnoiri organizatorice, în așa fel încît numeroasele piese arheologice ca și ruinele cetății, să fie la dispoziția turiștilor. Vizitatorul se lămurește aici asupra unuia dintre cele mai vechi orașe de pe pămîntul țării, dezgropat în zilele noastre cu atîta grijă. Coloane, arhitrave și inscripții au

fost așezate în parcul de la intrarea în cetate pe postamenți de beton în așa fel încît vizitatorul are de la început imaginea măreției de altădată a cetății. Micul muzeu a fost amenajat și îmbogățit ca și cel din Constanța.

5. *La Adamclisi* au început în 1964 lucrările de amenajare a bazei turistice, care formează acum un obiectiv major în Dobrogea.

Muzeul de arheologie a reușit să lichideze, cu forțe exclusiv locale, neajunsurile ce decurgeau din tergiversarea lucrărilor de amenajări începute anterior de către Direcția Monumentelor Istorice. Preluînd baza de la Adamclisi, în urma unui „protocol” încheiat cu Academia R.S.R., Muzeul a trecut imediat la organizarea elementelor care compuneau în antichitate marele Tropaeum. Piese care alcătuiau *ornamentica* au fost readuse de la București de către Direcția Monumentelor Istorice, asamblate de noi pe diferite categorii, desigur nu fără corelație, bine calculată, între imaginea din vechime și forma obiectivului muzeal nou creat. Semicercul de creneluri cu prizonieri, statuia trofeului și cercul cu metope și pilaștri, sînt dispuse în jurul colosului de piatră și mortar, în așa fel încît totul dă o imagine sugesivă marelui efort constructiv din epoca romană. Alei pietruite și rondouri cu iarbă și flori alcătuiesc un încîntător peisaj muzeistic dînd viață ambianței și oferind turiștilor ocazia de a cunoaște un monument unic în lume dar pînă nu de mult inaccesibil.

* * *

Colectivul de muzeografi a depus o muncă susținută pentru organizarea Muzeului prin prelucrarea științifică a materialului arheologic — fișare, colocare etc. Iar roadele muncii nu s-au lăsat așteptate. An de an cifra vizitatorilor crește. Dacă necesități de moment au impus ca în primii ani muzeul să primească vizitatorii gratuit, cu timpul se impunea perceperea unei taxe, fără să se sisteze însă nici intrarea gratuită. Datele contabile indică o linie ascendentă : de la circa 100.000 de vizitatori cu plată în anul 1958, la toate obiectivele, peste zece ani s-a ajuns la aproximativ 300.000. Adăogînd și cifra vizitatorilor grațiuți, media generală anuală întrece 500.000 de vizitatori.

Fondurile adunate au ajutat și ajută în chip considerabil la amplificarea muncii de editare a publicațiilor și de organizare muzeistică, adăogîndu-se la aportul de neînlocuit al bugetului alocat anual.

Am împărtășit numai cîteva din exemplele de popularizare generale și particulare. Ele sînt încă și mai numeroase și mai variate. Adoptarea în viitor a altora și mai bune și mai potrivite scopului, constituie un imperativ și un apel.

Nu putem trece aici cu vederea nici un alt aspect al activității de popularizare, de data aceasta cu caracter special : sesiunile și simpozioanele. Periodic, în sălile muzeului se întîlnesc arheologi și muzeologi din țară și din străinătate, dezbătînd probleme de mare și acută importanță. Astfel au fost purtate dezbateri legate de descoperirea

Edificiului cu mozaic, de viitorul cetății și al monumentului de la Adamclisi; în sesiunea din 1964 s-au ținut comunicări pe teme legate de Dobrogea.

Pe lângă muzeu funcționează și filiala Constanța a Societății de Studii Clasice, ai cărei membri reuniți lunar la club, dezbate subiecte dintre cele mai bine primite de publicul auditor.

Colectivul muzeal compus din circa 60 de persoane, între care 10 membri ai corpului de muzeografi, desfășoară o variată și rodnică activitate — expusă succint aici — a cărei menire este tocmai această popularizare la care ne-am referit și pentru care mijloacele sînt căutate, găsite și folosite zi de zi.

Muzeul de arheologie a crescut în zece ani de existență, pînă la înălțimea unei instituții de prestigiu și importanță națională, ba putem chiar spune că depășește granițele țării. Ne putem da seama despre aceasta luînd cunoștință de impresiile pe care le lasă în cartea de onoare personalități distinse, ca un omagiu al muncii, priceperii și entuziasmului cu care colectivul de aici a înălțat acest edificiu constănțean.

RÉSUMÉ

La muséologie occupe un place de premier plan en Roumanie, et surtout à Constantza et dans toute la Dobroudja. où l'on a trouvé et on continue à trouver un grand nombre de monuments antiques, à partir de la Commune primitive.

Le Musée de Constantza fut créé en 1879, mais (on reproduit le texte du journal de l'époque „Farul“) „quelques pièces plus petites, mais de valeur, seront abritées dans le cabinet du préfet; pièces de grandes dimensions seront placées dans le jardin de la residence“.

Le même journal note plus de 100 pièces archéologiques, parmi lesquelles beaucoup d'inscriptions, de statues en marbre, etc., dont on a depuis longtemps perdu toutes traces: l'officialité ne montrait pas un grand intérêt pour la conservation des vestiges archéologiques.

Des monuments de grande valeur continuaient à être recueillis par des collectionneurs privés ou par différents musées.

On cite ensuite le non des savants roumains et -trangers qui ont contribué par leurs travaux à la reconstitution de l'ancienne histoire de la Dobroudja: Grigore Tocilescu, Pamfil Polonic, Vasile Pârvan, George Murnu, Constantin Moisil, etc., ainsi que O. Bendorf et S. Siemann, les collaborateurs de Gr. Tocilescu aux fouilles d'Adamclisi.

On remarque aussi les oeuvres numismatiques de B. Pick et K. Regling, qui consacrent une place importante à la Dobroudja.

Parmi les monuments trouvés autrefois, un petit nombre seulement sont restés à Constantza, la plupart ayant été transférés au Musée d'antiquités de Bucarest.

En 1956 on a créé le grand Musée de Constantza, V. Canarache ayant été chargé d'organiser cette institution qui devait devenir l'une des plus grandes, des plus modernes et des plus expressives institutions archéologiques de Roumanie.

En 1957 on a fêté à Constantza, sur un plan international, le bimillénaire

de la naissance du grand poète latin, Ovide, exilé par l'empereur Auguste à Tomi. Le musée, quoique non encore ouvert, a organisé à cette occasion, une belle exposition archéologique.

L'inauguration du Musée a eu lieu en 1958. Presque en même temps on ouvrait l'Aquarium et, peu après, le Musée d'art, tous les deux organisés, également, par V. Canarache.

Le Musée d'archéologie renferme des centaines et des milliers de vestiges retirés de la terre, soit par fouilles et sondages, soit par excavations fortuites.

Les objets sont présentés dans les salles par ordre chronologique, ou par les compartiments de l'activité pratique : agriculture, commerce, transports, etc. L'une des salles présente „l'évolution du rite de l'incinération le long des siècles en Dobroudja. La salle Ovide évoque la figure du grand poète de l'antiquité, mort en exil à Tomi.

Dans la cour du Musée on peut voir le lapidaire, aux inscriptions gréco-latines, des fragments architecturaux et sculpturaux, et, en premier lieu, le grand sarcophage aux symboles.

En 1957 on a découvert, dans une colline de craie, au sud du village de Murfatlar, un intéressant complexe archéologique, qui a nécessité de longues recherches, effectuées par des spécialistes de Constantza et de Bucarest.

Au cours de la même année on a pu identifier à Castelu, près de Medgidia, une vaste nécropole datant de la féodalité primitive. Ce sont les spécialistes du Musée de Constantza qui ont effectué les recherches.

Presque en même temps on découvrait à Medgidia un grand tell, d'une réelle valeur, concernant la culture Gumelnița sur le territoire de la Dobroudja.

En 1958 le Musée a effectué des fouilles systématiques au mur d'enceinte de Tomi, mur qui date du IIIe s. On a pu dégager tout le tracé du mur, jusqu'à la route en lacet, sur la falaise du port et on a identifié trois portes, ainsi que quelques tours de défense.

Les travaux de canalisation et de construction, effectués à Constantza ont permis, en 1959, de mettre au jour l'immense Édifice à mosaïque polychrome, ayant une superficie de 2000 m². Les fouilles ont été poursuivies pendant près de 10 ans. On a découvert en outre -- pièces voûtées, qui servaient de magasins. Deux d'entre elles contenaient encore des marchandises.

Tout près de la mosaïque on a mis au jour un autre édifice, portant une inscription en grec, „Lentiarion“. Il s'agit probablement des thermes de la ville, au IIIe s.

Notons aussi le complexe de bâtiments paléochrétiens qui attestent l'existence d'un archevêché au Ve—VIe s.

En 1962 on déterra le groupe des 24 statues et bas-reliefs, comprenant le Serpent fantastique, Fortune avec Pontos, Isis, etc.

Un autre important chantier est celui de Hirșova, où l'on a déterré un site néolithique très intéressant.

L'édification du complexe Mangalia-Nord a permis, elle aussi, de rendre à la lumière bon nombre de monuments archéologiques de valeur.

A Tomi même, et dans ses environs, on a exploré dernièrement environ 600 tombeaux.

En 1963 on a organisé à Constantza un „Parc archéologique“ c'est ce beau musée en plein air est complété par une immense Carte archéologique de la Dobroudja, emplasée sur le mur aveugle voisin.

Le Musée de Constantza a organisé en outre le Musée de Mangalia, d'Histria et d'Adamclisi. Dans ce dernier centre on a exécuté un grand ouvrage : les créneaux aux prisonniers, la statue du trophée les métopes et les pilastres du grand Tropaeum — dispersés au cours du temps — ont été récupérés et emplasés sur un socle, tout autour du noyau en pierre et en mortier du monument original.

Le Musée a fait paraître plus de 20 brochures de popularisation, catalogues, guides, pliants, etc.

Notons aussi l'activité de la filiale de la Société des études classiques, rattachée au Musé.

E R A T Ă

Pagina	Rîndul	În loc de:	Se va citi:
33	17	1958	1957
86	nota 60	<i>Dacia</i> , NS, V, p. 68	<i>Dacia</i> , NS, VII, p. 68
101	nota 4	б оннаке	в Оннаке
104	nota 27	бтепное повозжъе и приуерноморы в эпоху	Степное Поволжъе и Причерноморье в эпоху
105	12 de jos	a faucilles	6 faucilles
136	4 de jos	Murighiol	Mahmudia
137	11 de jos	Phocacea	Phocaea
193	nota 3, rîndul 2	începutul formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos, în <i>MCA</i> , IV	p. 243—252 ; <i>MCA</i> , III, 1957, p. 247—254 ; <i>MCA</i> , V,
202	nota 38, rîndul 2	în a doua jumătate	în prima jumătate
269	9 de sus	astfel, dintre cele	astfel, sint dintre cele
272	nota 3	кнрамика	керамика
295	17 de sus	larg	clar
295	17 de jos	talpă sau o	talpă ca o
295	5 de jos	Propoziția : „Celălalt capăt al toartei este incizată cu linii în unghi“	se suprîmă
297	6 de sus	fig. 20	fig. 21
301	4 de jos	nostru	nostru. 68
302	10 de sus	18 d	19 d
309	40	Οὐαλέρ (ιοῦν)	Οὐαλέρ (ιον)
309	41	Ἀθανέω <α>	Ἀθανέων <α>
309	I,53	Εὐσηβῆς	Εὐσηβῆς
310	I,11	Κόρν (ηλιου)	Κορν (ελίου)
310	II,5	Ζωσίμου	Ζωσίμου
310	14	Torquillina	Tranquillina
310	I,27	fiul lui Pharnakos	fiul lui Thodoros
312	30	Artemides	lui Artemis
345	7 de sus	descoperirile	descoperiri
386	nota 118, rîndul 1	în NS	în <i>Dacia</i> , NS
409	nota 3, rîndurile 2—3	логильшк ранеофеодальном эпоху	могильник раннефеодальной эпохи
429	8 de jos	жеолитическая... в хыршове	Неолитическая... в Хыршове
430	3 de jos	sobeudscha und Beziehungen	Dobrudscha und ihre Beziehungen
431	6 de sus	медтидин (Добрудта)	Меджидия (Добруджа)
434	29 de sus	эллинистический	эллинистический
434	29 de sus	Добрудте	Добрудже
434	30 de sus	вас-конок	раскопок
436	13 de sus	Peef	Peek
438	17 de sus	NS, 1958	NS, II 1958
441	27 de sus	пгредальные одряды	погребальные обряды
450	7 de sus	граффита	граффита
451	21 de sus	архимектира	архитектура
451	42 de sus	Por	Fora
451	47 de sus	Por	Pora
452	44 de sus	Двубрядовый могильндк ран- нефеодальной эпохи в капул виилор	Двубрядовый могильник ра- нефеодальной эпохи в Капул Виилор
509	5 de jos	307	269